

IJTIMOYIY ISH AMALIYOTI UCHUN MOS NAZARIYALARNI TANLAY BILISH VA UNI QO`LLAY OLISH QOBILIYATI

Mahmatov Hasan Bektemir o`gli
Ilmiy rahbar: Ibragimov Jahongir Toshniyozovich
Samarqand davlat universiteti Kattaqo`rg`on filiali
Ijtimoiy ish yo`nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy ish sohasi faoliyatida qo`llaniladigan asosiy nazariyalar, ularning mazmun-mohiyati va qo`llanilish sohasi, uslublari hamda ijtimoiy ishda muhim amaliy modellar haqida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so`zlar: Ijtimoiy ish, nazariya, ijtimoiy faoliyat, tizimlar nazariyasi, psixosijtimoiy nazariya, ijtimoiy ta`lim, amaliy modellar, usullar.

Ijtimoiy ish, o'z sarchashmalarini insonparvarlik ruhi bilan sug'orilgan va demokratik ideallardan oladi, uning qadiryatlari, tengligi har bir shaxsning qadiriya va har bir insonning qadr-qimmatini hurmat qilishga asoslanadi. Kasbining paydo bo'lishidan boshlab, deyarli bir yarim asr avval ijtimoiy ish amaliyotining diqqat-e'tibori, umuminsoniy ehtiyojlar va inson imkoniyatining rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan deya olamiz. Inson huquqlarini ta'minlash va ijtimoiy haqqoniylik ijtimoiy ish xodimlari faoliyati uchun motivatsiya va sabab bo'lib xizmat qilmoqda." Zaif" ijtimoiy qatlamga hamfikrlik tufayli, faqirlikni yengillashtirishi, himoyaga muhtoj va ruhan ezilgan odamlarni jamiyat a'zosi sifatida faoliyat yuritishlarini faollashtirish uchun intiladi, ijtimoiy ish xodimlari. Ijtimoiy ish qadiryatlari professional, milliy va etik kodekslarda mujassam. Quyida ijtimoiy ish xodimining professional ko'nikma va malakalarini ko'rib chiqamiz. Demak ijtimoiy ish xodimi quyidagilarni uddalashi kerak:

- o'zining professional amaliy faoliyatida professional-etik me'yorlarga amal qilishi;
- shaxslar, oilalar va uyushmalar bilan ishlashni uddalashi;
- aholining turli guruhlar (bolalar, yoshlar, ayollar, keksalar, nogironligi bo'lgan shaxslar) xususiyatlarini bilishi va ularga yordam ko'rsata olishi;
- muloqot malakasi (mijozlar, bolalar, hamkasabalar va boshqa mutaxassislar bilan shaxslararo muloqot ko'nikmalari, verbal va noverbal muloqot mahorati) ga eng bo'lishi;

- baholash va rejalashtirish malakasiga ega bo'lishi (to'la baholash uchun axborotlarni yeg'ish va tahlil qilish, mijozlar vaziyatini baholash asosida aniq rejalar va bitimlar, tashkilotda o'rnatilgan talablarga mos keluvchi aniq va yakdil qaydlarni olib borishi);

- o'z - o'zini boshqarish malakasiga ega bo'lishi (shaxsiy ishi va vaqtini uyushtira olish, o'zining kuchli va zaif tomonlarini bilishi);

- amaliyotda nazariyalarni qo'llashga qodirlik (ijtimoiy ish nazariyasini bilish va tushunishi, amaliy faoliyat uchun munosib nazariyalarni tanlay va qo'llay olishi malakasi);

- aholining ijtimoiy himoyasini ta'minlashning tashkiliy-huquqiy mexanizimidan foydalanish;

- o'zining professional vakolatliligini oshirishga doimo intilishi. Bundan tashqari xodim quydagi zaruriy bo'lgan shaxsiy-professional sifatlarga ega bo'lishi, va shu o'rinda bu sifatlarni rivojlantirishi va nomoyon qilmog'i zarur.

har bir odamning qadiriyaatlarini shaksiz qabul qilish,uning huquqlarini hurmatlashi;

- odamlarning individual farqlariga bahosiz munosabati, insonparvarlik; • rivojlangan o'z-o'zini anglash va o'z- o'zini baholash, tanqidiy tafakkurga ega bo'lishlari;

- empatiya (hamdardlik va xayrixohlik qobilyati); • murakkab vaziyatlarni hal qilishdagi qat'iyatlilik va izchillik;

- yordam ko'rsatilayotgan odamlar va oilalarning kuchli tomonlarini ko'ra bilish va rivojlantirish mahoratiga ega bo'lish;

- stressli va hissiy murakkab vaziyatlarda ishlash ko'nikmasi, bir holatdan boshqasiga o'tish, o'z hissiyotlari va axloqini boshqarish qobiliyatlariga ega bo'lishlari xodimining shaxsiy- professional sifatlari sanaladi.¹

1. Nazariya: ijtimoiy ish amaliyoti uchun tavsif, uning ahamiyati va o`ziga xosligi: Ijtimoiy ish nazariyasi deganda nimani tushunamiz? Lug`atlarda nazariyaga quyidagicha ta`rif beriladi: bu,

- nimanidir tushuntiradigan fikrlar tizimi;
- yoritilga holatlar majmui, fanni tashkiliy qismi, qoidalar birlashmasi;
- amaliy tajribalarni yoritadigan va tabiat, jamiyat, tafakkur qonuniyatlarini aks ettiradigan ilmiy prinsplar, g`oyalar tizimi;

¹ Ijtimoiy ish etikasi. Darslik. -T.: «F an va texnologiya», 2015, 270-271-bet

- biron nimadan kelib chiqqan kimningdir fikri, mulohazasi, qarashlari²

Ijtimoiy ishning asosiy modellari uning turli maktablari evolyutsiyasini namoyon qiladi, tarkibidagi o'zgarishlar va ijtimoiy ish shakllarini ko'rsatadi. Har bir nazariya asosga ega bo'lib, ular inson va jamiyat haqidagi aralash fanlar bilan bog'liq, hamda ijtimoiy ishning aniq bir tarkibini ifoda etadi.

Har bir fan nazariy va empirik bilimlar, nazariya, usullar va usullarning (texnikalarning) uyg'unlashuvidir. Ijtimoiy ishning ilmiy fan sifatidagi o'ziga xosligi bilim va ko'nikmalarning birligidadir. Bu uning asoschisi. Bunday birliksiz fan ham bo'lmaydi, bunday birliksiz ijtimoiy xodim insonlar hayoti uchun eng muhim bo'lgan ushbu sohaning mutaxassisi sifatida o'rin egallay olmaydi.

Ijtimoiy ish nazariyalarini quyidagilar deb atash mumkin:

Umumiy falsafiy tamoyillar: determinizm, aks ettirish, rivojlanish.

Ijtimoiy fanlarning umumiy tamoyillari: tarixiylik, ijtimoiy shartlanish, ijtimoiy ahamiyatga ega.

Ijtimoiy ishning o'ziga xos tamoyillari (mehnatda maxfiylikka rioya qilish; ijtimoiy xizmatlarning barcha turlari va shakllarining uzluksizligi; manzillilik; ularning sog'lig'i yoki hayotiga tahdid soluvchi vaziyatda fuqarolarga yordam ko'rsatishning ustuvorligi; profilaktika yo'nalishi; ijtimoiy rehabilitatsiya va moslashuvni rag'batlantirish va boshqalar). .).

Ijtimoiy ishning mazmuniy tamoyillari insonparvarlik, adolat, altruizm, jamoat, guruh va shaxsiy manfaatlarni uyg'unlashtirish, o'zini o'zi ta'minlashdir. **Psixologik va pedagogik tamoyillar** - modallik, empatiya (simpatiya), jalb qilish (jozibalilik), ishonch. **Uslubiy tamoyillar** – tabaqalashtirilgan yondashuv, uzluksizlik, izchillik, uzluksizlik, kompetentsiya. **Tashkiliy tamoyillar** - universallik, murakkablik, vositachilik, birdamlik, subsidarlik (yordam).

2. Ijtimoiy ish nazariyalarining asosiy turlari: ijtimoiy ishga bag'ishlangan rus hamda patriotik adabiyotlarda³ ijtimoiy ish modellarini ijtimoiy-orientirlangan, psixologo-orientirlangan va kompleks orientirlangan ko'rinishlarga klassik bo'lib o'rganish zamonaviy modellarning paydo bo'lishiga olib keldi.

Ijtimoiy ishda 6 ta muhim nazariyalar

Ijtimoiy ish nazariyalari ilmiy dalillar, tadqiqotlar va tadqiqotlar asosida ijtimoiy hodisalarni tasvirlash, tushuntirish va bashorat qilishga harakat qiladi.

² Ijtimoiy ishga kirish fanidan o'quv-uslubiy majmua – Guliston-2020, 30-bet.

³ Ромм М. В., Ромм Т. А. Теория социальной работы. — Новосибирск, 1999; Социальная работа: Учеб. пособие/ Под общей ред. В. И. Курбатова – Ростов н/Д: Феникс, 2003; Ганиева М.Х. Введение в социальную работу. – Ташкент, 2010.

Ijtimoiy ishning istiqbollari psixologiya, falsafa, iqtisod, ta'lim va boshqa sohalardan odamlarni hayotning turli bosqichlarida nima harakatga keltirayotganini va undayotganligini tushuntirishga harakat qiladi.

Ijtimoiy ish bo'yicha bakalavr yoki ijtimoiy ish magistri darajasida o'qiyotgan ba'zi ijtimoiy ish talabalari "Nima uchun nazariya ijtimoiy ishda muhim?" Ijtimoiy ishchilar turli nazariyalarni o'rganadilar, shuning uchun ular ijtimoiy ish nazariyasini amaliyotda qo'llashga tayyor. Bu ijtimoiy ishda malakani ta'minlaydi, bu esa ijtimoiy ishchining ishonchini oshirishi mumkin.

Ijtimoiy ishda nazariya nima uchun muhim?

Ijtimoiy ish nazariyalari ijtimoiy ishchilarga ishlarni tahlil qilish, mijozlarni tushunish, aralashuvni yaratish, aralashuv natijalarini bashorat qilish va natijalarni baholashga yordam beradi. Nazariyalar doimiy ravishda yangi dalillar paydo bo'lganda rivojlanib borsa-da, vaqt o'tishi bilan foydalanilgan ijtimoiy ish nazariyalariga murojaat qilish ijtimoiy ishchilarga xatti-harakatlarning sabablarini o'rganishga imkon beradi.

Turli xil ijtimoiy ish nazariyalari haqida o'rganish ijtimoiy ishchilarga ijtimoiy ish amaliyoti davomida shaxsiy taxminlari va e'tiqodlari to'xtatilishi kerakligini eslatib turishga yordam beradi.

1. Ijtimoiy ta'lim nazariyasi

Ijtimoiy kognitiv nazariya sifatida ham tanilgan ijtimoiy ta'lim nazariyasi psixolog Albert Bandura tomonidan ishlab chiqilgan. Ushbu nazariya o'rganish boshqalarni kuzatish va ularning xatti-harakatlarini modellashtirish orqali sodir bo'lishini ta'kidlaydi.

Ijtimoiy ta'lim nazariyasi ijtimoiy ish bilan bog'liq, chunki ijtimoiy ishchilar rol modellari ular bilan ishlaydigan odamlarning xatti-harakatlari va kayfiyatlariga qanday ta'sir qilishini tushunishni xohlashlari mumkin. Ijtimoiy ta'lim nazariyasi, shuningdek, ijtimoiy xodimlarga o'z mijozlarida yangi ijobiy xatti-harakatlarni yaratish uchun ijobiy modellashtirish va mustahkamlashdan foydalanadigan aralashuv strategiyalarini shakllantirishga yordam berishi mumkin.

2. Tizimlar nazariyasi

Tizimlar nazariyasi odamlar yakka holda harakat qiladigan shaxslar emas, balki murakkab tizimlarning mahsuloti ekanligini taklif qiladi. Bu nazariyada xulq-atvorga tizim sifatida birgalikda ishlaydigan turli omillar ta'sir ko'rsatadi. Bu omillarga oila, do'stlar, ijtimoiy muhit, diniy tuzilma, iqtisodiy sinf va uy muhiti kiradi, bularning barchasi shaxsning xatti-harakati va fikrlashiga ta'sir qilishi mumkin.

Tizim nazariyasidan foydalanadigan ijtimoiy ishchilar o'z mijozlariga ular bir qismi bo'lgan tizimlar qanday ta'sir qilishini tushunish uchun ishlaydi. Keyin ijtimoiy ishchilar tizimli buzilishlar xatti-harakatlarga qayerda ta'sir qilishini aniqlaydilar.

3. Psixoijtimoiy rivojlanish nazariyasi

Psixoijtimoiy rivojlanish nazariyasini nemis psixoanalisti Erik Erikson kiritgan bo'lib, u shaxsning bir qator bosqichlarda rivojlanishiga ishongan. Erikson psixososyal rivojlanishning sakkiz bosqichli nazariyasini yaratdi. Nazariyaga ko'ra, insonlar hayotda o'tadigan rivojlanishning sakkiz bosqichi:

Ishonchga nisbatan ishonchsizlik

Uyat va shubhaga qarshi avtonomiya

Aybga qarshi tashabbus

Sanoat pastlikka qarshi

Identifikatsiya va chalkashlik

Yaqinlik va izolyatsiya

Generativlik va turg'unlik

Halollik umidsizlikka qarshi

Psixoijtimoiy rivojlanish nazariyasida odamlar yoshi ulg'aygan sari bu bosqichlarni bosib o'tadi deb ishoniladi. Psixososyal rivojlanish nazariyasi ijtimoiy ishchilarga ta'sir qilishi mumkin, ular o'z mijozlari rivojlanishning qaysi bosqichidan o'tayotganini ko'rib chiqadilar va bu nazariyadan o'z mijozlari psixososyal rivojlanishning muayyan bosqichlarida duch keladigan qiyinchiliklarni yaxshiroq tushunish uchun foydalanadilar.

4. Ijtimoiy almashinuv nazariyasi

Ijtimoiy almashinuv nazariyasi avstriyalik sotsiolog Jorj Xomansdan kelib chiqqan. Unda aytilishicha, munosabatlar foyda-xarajat tahliliga asoslanadi. Har bir inson o'z foydasini maksimal darajada oshirishga intiladi va olgan foydalari uchun javob qaytarishi kutiladi. Xatarlar potentsial mukofotlardan ustun bo'lsa, munosabatlardan voz kechish mumkin. Agar munosabatlardagi bir kishi boshqasiga qaraganda ko'proq shaxsiy resurslarga ega bo'lsa, u ham katta kuchga ega bo'lishi bashorat qilinadi.

5. Ratsional tanlash nazariyasi

Ratsional tanlov nazariyasi odamlar nima uchun qaror qabul qilishlarini tushuntirishga yordam beradi, chunki odamlar qaror qabul qilishdan oldin xavflarni, xarajatlarni va foydalarni tortishadi. Ushbu nazariya barcha tanlovlar oqilona ekanligini aytadi, chunki odamlar qaror qabul qilishdan oldin xarajatlar va foydalarni hisoblashadi. Tanlov mantiqsiz bo'lib ko'rinsa ham, uning orqasida mantiq bor edi.

Ushbu nazariya ijtimoiy ishchilarga o'z mijozlarining qaror qabul qilish jarayonlari va motivatsiyalarini tushunishga yordam beradi. Ratsional tanlov nazariyasidan foydalangan holda, ijtimoiy ishchilar o'z mijozlari qanday qaror qabul qilishlarini tekshirishlari mumkin ularning ratsional afzalliklariga asoslanadi.

6 ta Ijtimoiy ishda amaliy modellar:

Ijtimoiy ish amaliyoti modellari ijtimoiy ishchilar nazariyalarini o'z amaliyotlarida amalga oshirishlari mumkin bo'lgan usullardir. Ijtimoiy ishchi o'z aralashuvlarini boshqarish uchun turli nazariyalardan foydalanishi kabi, ijtimoiy ishchilar ham mijozlari duch keladigan muammolarga qarab turli amaliyot modellaridan foydalanishlari mumkin.

1. Kognitiv xulq-atvor terapiyasi:

Kognitiv xulq-atvor terapiyasi Tashqi havola:open_in_new fikrlar va his-tuyg'ularning xatti-harakatlarga qanday ta'sir qilishiga, shuningdek, o'z-o'zini buzish xatti-harakatlari psixologik muammolarga olib kelishi mumkinligiga e'tibor qaratadi.

Kognitiv xulq-atvor terapiyasi ko'pincha ruhiy salomatlik bilan bog'liq muammolar, ruhiy kasalliklar yoki inqiroz yoki travma natijasida depressiyaga duchor bo'lgan shaxslar bilan qo'llaniladi

2. Inqirozga aralashish modeli:

Inqirozga aralashish modeli inqiroz va jarohatni boshdan kechirayotgan mijozlar, masalan, oilaviy zo'ravonlik qurbonlari va jismoniy zarar yoki o'z joniga qasd qilishning oldini olish uchun aralashuvni talab qiladigan mijozlar uchun qo'llaniladi. Albert R. Roberts, PhD va Allen J. Ottens, PhD, yetti bosqichli inqiroz aralashuvi modelini ishlab chiqdilar, quyidagi bosqichlar bilan:

Psixososyal va o'limni baholashni oling.

Tezda aloqa o'rnatish.

Inqirozning asosiy sabablarini aniqlang.

Mijozga o'z his-tuyg'ularini va his-tuyg'ularini ifoda etishiga imkon bering.

Yengish uchun xavfsiz alternativlarni yarating va o'rganing.

Harakat rejasini tuzing.

Aralashuvdan keyin kuzatib boring.

Ushbu ijtimoiy ish modeli odatda o'z joniga qasd qilish yoki o'ziga zarar etkazish fikrini boshdan kechirayotgan yoki zo'rlash yoki zo'ravonlik kabi o'tkir inqirozni boshdan kechirgan mijozlar uchun qo'llaniladi.

3. Narrativ terapiya:

Hikoya terapiyasi bu shaxsni o'z muammolaridan (muammolaridan) olib tashlash va shaxsga o'z hayotiy hikoyasini o'zgartirishga qodirligini ko'rishga

yordam berish jarayoni, shuningdek, hikoya sifatida ham tanilgan. Hikoya terapiyasi odamlarga ular o'zlarining muammolari emasligini tushunishga yordam beradi, lekin ular ulardan alohida ekanliklarini va hikoyaga tashqi nuqtai nazardan qaraganlarida ularni tuzatishi mumkin.

4. Muammoni yechish modeli:

Muammoni hal qilish modeli ijtimoiy ishchi va "Ijtimoiy ish: muammolarni hal qilish jarayoni" muallifi Helen Xarris Perlman tomonidan yaratilgan. Muammoni hal qilish modeli yordamida ijtimoiy ishchi shaxsga muammoni aniqlashga, uni hal qilish uchun harakat rejasini tuzishga va yechimni amalga oshirishga yordam beradi. Ijtimoiy ishchi va shaxs birgalikda muammolarni hal qilish strategiyasining samaradorligini muhokama qiladilar va kerak bo'lganda uni o'zgartiradilar.

Muammoni hal qilish modeli ijtimoiy ishchi va shaxsga bir vaqtning o'zida bitta aniq muammoga e'tibor qaratish imkonini beradi. Perlmanning ta'kidlashicha, bu usul samarali, chunki uzoq muddatli psixoterapiya har doim ham zarur emas va insonning rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

5. Yechimga yo'naltirilgan terapiya:

Yechimga yo'naltirilgan terapiya ijtimoiy ishchi va mijozni muammoni aniqlash va shaxsning kuchli tomonlariga asoslangan yechimni yaratishni o'z ichiga oladi. Bu qisqa muddatli amaliyot modeli bo'lib, mijozlarga muayyan xatti-harakatlardan foydalangan holda qiyinchiliklarni engishda yordam berishga qaratilgan.⁴

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ijtimoiy ish etikasi. Darslik. -T .: «Fan va texnologiya», 2015, 270-271-bet.
2. Ijtimoiy ishga kirish fanidan o`quv-uslubiy majmua – Guliston-2020, 30-bet.
3. ¹Ромм М. В., Ромм Т. А. Теория социальной работы. — Новосибирск, 1999; Социальная работа: Учеб. пособие/ Под общей ред. В. И. Курбатова – Ростов н/Д: Феникс, 2003; Ганиева М.Х. Введение в социальную работу. – Ташкент, 2010.
4. D. D. Jackson, "The Study of the Family," Family Process, 4 (1965), pp. 1–20.
5. Ijtimoiy ishga kirish fanidan o`quv-uslubiy majmua – Guliston-2020, 33-bet
Ijtimoiy ishda 6 ta muhim nazariya va 6 ta amaliy model
6. <https://www.onlinemswprograms.com/social-work/theories/>

⁴ Ijtimoiy ishda 6 ta muhim nazariya va 6 ta amaliy model
<https://www.onlinemswprograms.com/social-work/theories/>